

Province, were revealed: for women in the village of Kozachi Lageri and for men in the village of Sofiivka.

It is emphasized that in secondary schools, the educational process lasted three years. The pupils studied the Law of God, Russian and Church Slavonic, arithmetic, geometry, physics, history (which included Russian history and church history), church singing, calligraphy, didactics, and mastered the crafts. After completing education, the graduates received a school leaving certificate and a teacher's certificate.

Key words: diocesan, district observer of church-parish schools, Taurian Eparchy, Taurian Province, ecclesiastical education, state control (supervision) in the sphere of education.

Дата надходження статті: «24» вересня 2019 р.

УДК 378:656.2-051(477.7)(09)»19/20»(043.3) Коваленко О. М.*
**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ
 У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ
 II ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

У статті окреслено джерельну базу проблеми підготовки майбутніх залізничників у навчальних закладах Півдня України II половини XX – початку XXI століття. У цьому контексті проаналізовано радянський період та період незалежності України. Виділено дві групи в джерельній базі проблеми підготовки майбутніх залізничників: 1) праці, які вийшли друком у 1950-1990 роках, тобто в радянський період; 2) праці періоду незалежності України (1991–2019 рр.).

Першу групу розподілено на дві частини: 1) праці 50-х – кінця 70-х років XX століття; 2) праці кінця 70-х років XX століття – 1990 року. Охарактеризовано кожен групу та виявлено, що перша частина – це праці, що стосуються професійно-технічної та середньої спеціальної освіти, які публікувалися представниками педагогічних наук. При цьому вчені почали досліджувати архівні матеріали, що призвело до появи перших узагальнювальних праць з історії професійно-технічної освіти. Друга частина праць засвідчує переосмислення в суспільстві шляхів розвитку професійно-технічної та середньої спеціальної освіти, що зумовлене низкою законодавчих актів та постанов у цій галузі. У цих працях зверталася увага на зміст навчання та удосконалення професійної підготовки кадрів. З'явилися роботи щодо розвитку мережі навчальних закладів та інтенсифікації навчально-виховного процесу.

Другу групу також розподілено на дві частини, а саме: 1) праці 1991–2000 років; 2) праці початку 2000-х – 2019 року. Виявлено особливості першої частини праць другої групи, а саме: зниження дослідницького інтересу до питань освіти; поява праць, які присвячені системі професійно-технічної освіти не тільки на державному рівні, а й з урахуванням регіональних особливостей. Друга частина цієї групи засвідчує підвищення інтересу до удосконалення системи професійно-технічної освіти, зростання уваги до галузевої професійно-технічної освіти.

Зроблено висновок, що питання підготовки майбутніх залізничників у навчальних закладах Півдня України в радянський період та період незалежності України не вивчалось як проблема окремого дослідження та потребує подальшого комплексного вивчення.

Ключові слова: історіографія дослідження, підготовка майбутніх фахівців, майбутні залізничники, Південь України, навчальні заклади.

Історичне минуле є невід'ємною частиною сучасності. Без усвідомлення та аналізу історичних подій, зокрема II половини XX – початку XXI століття, неможливий повний та всебічний розвиток суспільства. У цей період відбувалися докорінні зміни в системі

*© Коваленко О. М.

освіти та підготовки фахівців. Освітня та залізнична галузі стикалися з проблемами належної підготовки та перепідготовки фахівців, які відповідали б вимогам залізничного господарства.

Різні історико-педагогічні джерела містять певну інформацію щодо підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту, вивчення якої є необхідним для подальшого вдосконалення змісту, форм та методів навчання здобувачів відповідних рівнів і ступенів освіти.

До вивчення джерельної бази проблеми підготовки кадрів для різних галузей народного господарства зверталися багато науковців. Дослідники Я. Гуненко, О. Данилова, В. Ларін, І. Складенко, Т. Шаргун, О. Хомуляк та ін. вивчали джерельну базу питання розвитку професійно-технічної освіти, становлення спеціальної середньої освіти, підготовки кадрів для залізничної галузі в різні історичні періоди тощо. Проте їхні праці не розкривають всебічно джерельну базу проблеми підготовки фахівців залізничного транспорту в навчальних закладах України II половині XX – початку XXI століття.

Мета статті – проаналізувати історико-педагогічні джерела, які стосуються підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту в навчальних закладах України II половині XX – початку XXI століття, з метою виявлення стану дослідженості проблеми і малодосліджених питань.

Проведене дослідження дало змогу розподілити джерельну базу проблеми підготовки фахівців залізничного транспорту в навчальних закладах України в II половині XX – на початку XXI століття на дві групи: 1) праці, які вийшли друком у 1950–1990 роках, тобто в радянський період; 2) праці періоду незалежності України (1991–2019 рр.).

Першу групу можна умовно розділити на:

1) праці 50-х – кінця 70-х років XX століття. Основною характеристикою цієї частини є те, що роботи, які стосуються професійно-технічної та середньої спеціальної освіти переважно публікувалися представниками педагогічних наук. При цьому вчені почали досліджувати архівні матеріали, що призвело до появи перших узагальнюючих праць з історії професійно-технічної освіти;

2) праці кінця 70-х років XX століття – 1990 року. Цей етап характеризують переосмисленням шляхів розвитку професійно-технічної та середньої спеціальної освіти, що зумовлено низкою законодавчих актів та постанов у цій сфері. Звертають увагу на зміст навчання та удосконалення професійної підготовки кадрів. З'являються праці щодо розвитку мережі навчальних закладів та інтенсифікації навчально-виховного процесу.

У другій групі можна також виділити дві частини, а саме:

1) праці 1991–2000 років, які характеризуються зниженням дослідницького інтересу до питань освіти, але з'являються праці, які присвячені системі професійно-технічної освіти не тільки на державному рівні, а й з урахуванням регіональних особливостей. Значна увага приділяється становленню та розвитку професійно-технічної освіти України як суверенної держави;

2) праці початку 2000-х – 2019 року. Ця частина має високий інтерес щодо питань, пов'язаних з удосконаленням системи професійно-технічної освіти, проявляється значний інтерес до галузевої професійно-технічної освіти. Дослідження проводяться із залученням великої кількості архівних матеріалів. Виокремлюється позитивний досвід минулого для подальшого використання в сучасному освітньому процесі.

До першої групи належать праці радянського часу, які присвячені розвитку та становленню системи професійно-технічної та спеціальної середньої освіти, підготовці робітників для залізничної галузі: монографії, дисертації, періодичні видання, окремі праці тощо.

У радянський період тривалий час інтерес до історії професійної педагогіки був

незначним. Лише в середині ХХ століття з'явилися фундаментальні праці А. Веселова (1955, 1959, 1961 рр.), у яких досліджено історію професійно-технічної освіти в СРСР. У 60-70 рр. вийшли роботи С. Батишева, К. Брокаренко, А. Булгакова, М. Кузьміна, Ф. Михайлова, М. Пузанова, Є. Осовського, М. Степанова, Г. Уманова, А. Чиркова та інших дослідників.

А. Веселов у працях зі становлення та розвитку професійно-технічної освіти СРСР використовує статистичні та архівні матеріали, що дозволили розкрити шлях становлення і розвитку російської профтехшколи, проаналізувати форми та методи навчання в професійних навчальних закладах за весь історичний період їхнього функціонування. Особливу увагу автор приділяє системі державних трудових резервів [4–7].

С. Батишев у монографії «Формування кваліфікованих робочих кадрів у СРСР» (1971 р.) [1] аналізує проблеми профтехосвіти, питання історії професійно-технічної освіти, проблеми підготовки кадрів. У роботі розглядаються історія професійно-технічної освіти країни, вплив науково-технічної революції на формування робочих кадрів і зміни в структурі робітничого класу, завдання подальшого вдосконалення централізованої системи підготовки робітничих кадрів для народного господарства, найважливіші проблеми професійної педагогіки, психології та економіки професійно-технічної освіти.

Ще однією працею, яка була створена колективом авторів за редакцією С. Батишева, були «Нариси історії професійно-технічної освіти в СРСР» (1981 р.) [17]. У цьому виданні, спираючись на попередні роботи вітчизняних дослідників у галузі народної освіти і професійно-технічної школи, використовуючи наукові праці фахівців з історії СРСР, історії економіки, робітничого кадрів, різні архівні джерела й статистичні дані, автори розглядають генезу професійно-технічної школи й підготовки робітничих кадрів у тісному зв'язку з процесом соціально-економічного, політичного і культурного розвитку суспільства.

Праця А. Булгакова «Професійно-технічна освіта в СРСР на сучасному етапі» (1977 р.) [3] є ґрунтовною та охоплює декілька аспектів розвитку системи професійно-технічної освіти. Автор висвітлює процес створення закладів професійно-технічної освіти, приділяє увагу відкриттю нових спеціальностей, аналізує процеси навчання і виховання.

М. Пузанов у роботі «Розвиток форм і методів підготовки робітників» (1967 р.) висвітлює розвиток форм і методів навчання робітничих кадрів. Він аналізує діяльність шкіл та училищ, приділяючи увагу методам навчання, змісту навчальних планів та програм. Науковець охоплює низку питань, які пов'язані з виробничим і теоретичним навчанням, його методами та формами [19].

У 80-х роках ХХ століття М. Пузанов і Г. Терещенко в праці «Нариси історії професійно-технічної освіти в Українській РСР» (1980 р.) [18] висвітлили розвиток системи профтехосвіти в Українській РСР, створення державної системи трудових резервів, виокремили деякі питання удосконалення професійно-технічної освіти. У нарисі вперше представлено періодизацію професійно-технічної освіти України. Але, на думку О. Данилової, автори дослідження мало уваги приділили нормативним документам з проблем профтехосвіти, які приймалися урядом Української РСР [9].

Необхідно також відзначити працю «Професійно-технічне навчання на залізничному транспорті. Організація та методика» (1959 р.) [2]. У ній автори описують основні питання організації й методики навчання кадрів масових професій на курсах, а також індивідуально-бригадний метод. Видання містить інформацію щодо організації навчально-методичної, виховної і культурно-масової роботи, а також рекомендації щодо обладнання навчальних кабінетів і майстерень.

Деякі відомості про систему підготовки кадрів середньої ланки і кваліфікованих робітників залізничного транспорту після 1917 р. є в монографії Б. Загорського

«Технічний прогрес та соціальне планування на залізничному транспорті» (1974 р.). Він розглядає питання технічних аспектів на транспорті, впливу науково-технічного прогресу на соціальний розвиток залізничного транспорту [10].

Проаналізувавши наявні літературні джерела, можна зробити висновок, що основними питаннями, які розглядалися в працях радянського періоду, були розвиток і становлення професійно-технічної як системи, яка відповідала потребам тогочасної економіки. У цих працях узагальнено значний фактологічний матеріал з проблеми, визначено основні етапи становлення професійно-технічної в країні, проаналізовано основні кількісні і якісні показники його розвитку. Однак незначна увага приділялася питанням галузевої освіти. Бракує в них відомостей щодо методичних аспектів викладання.

До другої групи належать статті в періодичних виданнях, монографії, дисертації, окремі праці та збірники праць, посібники тощо, які висвітлюють питання розвитку професійно-технічної освіти в Україні в різні історичні періоди, а також в різних областях та регіонах, зміст, форми та методи навчання, організацію галузевої професійно-технічної освіти.

Однією з фундаментальних праць з історії залізничного транспорту є «Історія залізничного транспорту Росії та Радянського Союзу» в трьох томах (1994, 1997, 2004 рр.) [11–13]. Це видання охоплює історичний період з 1836 по 1991 рік та відображає історичні та економічні передумови створення залізниць, еволюцію технічних засобів на залізниці, аналіз та узагальнення досвіду вчених та інженерів щодо експлуатації залізниць, організації роботи перевезень тощо. Том 3, який висвітлює період з 1945 по 1991 роки, присвячений історичному огляду розвитку і стану залізничного транспорту СРСР, його організації, техніці, економіці і науці. Окремим розділом ця книга містить інформацію щодо підготовки кадрів для розвитку залізничного транспорту. Автори докладно вивчають питання підготовки робітничих кадрів та спеціалістів, наводячи статистичні дані щодо обсягу підготовки та кваліфікацій, переліку професій тощо. Також наведена інформація щодо підготовки та перепідготовки кадрів для локомотивного господарства у зв'язку з електрифікацією залізниць. Глава 22 цього видання «Наука, освіта, соціальна сфера. Історичний досвід» містить відомості щодо розвитку та становлення вищої залізничної освіти. Звісно, це видання не є таким, що повністю присвячено саме залізничній освіті, проте надає докладний огляд освітньої галузі в 1945–1991 рр.

Необхідно також виділити дослідження В. Ларина «Підготовка спеціалістів середньої ланки і кваліфікованих робітників для залізничного транспорту Росії в кінці ХІХ–ХХ ст.» (1998 р.) [16]. Дослідник розкриває сутність становлення і розвитку системи підготовки кадрів середньої ланки та кваліфікованих робітників для залізничного транспорту Росії, аналізує організацію та зміст навчально-виховної роботи в залізничних професійних навчальних закладах в історико-педагогічному аспекті, виявляє співвідношення змісту і технологій загального, загальнотехнічного і спеціального компоненту освіти в навчально-виховному процесі підготовки фахівців середньої ланки й кваліфікованих робітників залізничного транспорту.

Дисертація І. Лікарчука «Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки)» (1999 р.) присвячена історії розвитку управління системами підготовки робітничих кадрів в Україні в 1888–1998 рр. Науковець у дослідженні проаналізував конкретно-історичні обставини та науково обґрунтував періоди в розвитку управління ними. Він дослідив систему підготовки робітничих кадрів як педагогічну систему з виробничими функціями та здійснив класифікацію типів закладів освіти. І. Лікарчук визначив систему підготовки робітничих кадрів як сукупність освітніх програм і державних освітніх стандартів для підготовки кваліфікованих робітників будь-якої галузі [14].

Підготовку кадрів на залізничному транспорті в 1900–1940 рр. досліджує Б. Гусаров

у праці «Підготовка кадрів на залізничному транспорті в 1900–1940 рр.» (2009 р.) [8]. Автор описує процес підготовки спеціалістів усіх рівнів, звертаючи увагу не тільки на середню та вищу освіту, а й висвітлює шкільне та дошкільне навчання. Науковець виділяє два періоди: 1900–1916 рр. та 1917–1940 рр., які він аналізує з точки зору політичного, соціального та економічного становища, а також приділяє увагу організації процесу навчання та викладанню дисциплін.

Дослідниця О. Хамуляк присвятила статті, які вийшли друком у 2002–2012 роках [23–25], деяким питанням підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. У них досліджено сучасний стан професійної підготовки фахівців залізничного транспорту в професійно-технічних навчальних закладах України, періодизація професійної підготовки фахівців залізничного транспорту в системі професійно-технічної освіти України в другій половині XX століття – на початку XXI століття, проблеми визначення змісту професійної підготовки помічників машиніста локомотивів залізничного транспорту в другій половині XX ст.

Розвиток професійно-технічної освіти на Півдні України (1958–1998 рр.) досліджено О. Даниловою в монографії «Розвиток професійно-технічної освіти на Півдні України (1958–1998 рр.)» (2016 р.) [9]. Дослідниця розкрила особливості розвитку професійно-технічної освіти південного регіону України в 1958–1998 рр., обґрунтувала періодизацію історії розвитку професійно-технічної освіти на Півдні України досліджуваного періоду, з'ясувала передумови становлення системи професійно-технічної освіти на Півдні України, охарактеризувала історико-педагогічні відомості про організацію та зміст професійно-технічної підготовки.

Проблему підвищення кваліфікації та підготовки нових кадрів для залізничної галузі СРСР в умовах її модернізації (1965–1985 рр.) розглядає І. Шепелєв. У статті «Проблема підвищення кваліфікації і підготовки нових кадрів для залізничної галузі СРСР в умовах її модернізації (1965–1985 рр.)» (2017 р.) [27] розкрито особливості вирішення кадрових проблем залізничної галузі СРСР в умовах модернізації з середини 1960-х до середини 1980-х рр., а також висвітлено питання підвищення загальноосвітнього рівня, професійної підготовки і перепідготовки кадрів на всіх рівнях підготовки фахівців: від базової загальноосвітньої до вищої професійної.

І. Складенко в публікаціях [20–22] дослідила стан мережі навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення в Україні в 1920–60-х рр. XX ст., визначила вплив основних подій залізничної галузі на становлення професійної підготовки фахівців залізничного транспорту та проаналізувала науково-методичне і технічне забезпечення навчального процесу в закладах міністерства шляхів сполучення в Україні.

О. Конов у статті «Підготовка технічних кадрів на залізницях Уралу в 1956–1991 рр.» (2017 р.) [15] окреслив напрями і механізми реалізації державної політики щодо забезпечення залізниць Уралу фахівцями-техніками в умовах модернізації залізничного транспорту на базі електрифікації та дослідив еволюцію залізничних спеціальностей у технікумах у результаті модернізаційних процесів на транспорті, проаналізував динаміку розвитку матеріально-технічної інфраструктури технікумів, викладацький склад і його професійний рівень.

У монографії Т. Шаргун «Підготовка майбутніх фахівців залізничного транспорту в Україні (XIX – початок XX століття)» (2017 р.) [26] висвітлено проблему підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту України в історико-педагогічній ретроспективі. Авторка розкрила передумови становлення залізничної галузі та підготовки фахівців залізничного транспорту, охарактеризувала етапи історичного розвитку підготовки фахівців, з'ясувала нормативно-правові аспекти функціонування і забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту України у XIX – початок XX століття.

Отже, аналіз праць другої групи (1991–2019 рр.) засвідчує появу праць, які присвячені системі професійно-технічної освіти не тільки на державному рівні,

а й з урахуванням регіональних особливостей. Крім того, підвищився інтерес до вдосконалення системи професійно-технічної освіти, зросла увага до галузевої професійно-технічної освіти.

Проаналізувавши джерела, що зазначені вище, джерельну базу проблеми підготовки майбутніх залізничників у навчальних закладах Півдня України II половини XX – початку XXI століття можна розподілити на дві великі групи джерел: радянський період та період незалежності України, які охоплюють період з 1950 по 2019 рр., а саме: 1) праці, які вийшли друком у 1950–1990 роках, тобто в радянський період; 2) праці періоду незалежності України (1991–2019 рр.).

Охарактеризувавши кожну групу, виявлено, що інтерес до проблеми підготовки майбутніх залізничників у II половині XX – початку XXI століття постійно розвивався, що сприяло появі нових досліджень у цій галузі. Залучення архівних матеріалів до досліджень призвело до появи перших узагальнювальних праць з історії професійно-технічної освіти. Проблема досліджувалася не тільки завдяки підвищеному інтересу до цієї галузі, а й низкою законодавчих актів та постанов у цій галузі. У працях зверталася увага на зміст навчання та удосконалення професійної підготовки кадрів. З'явилися роботи щодо розвитку мережі навчальних закладів та інтенсифікації навчально-виховного процесу.

Аналіз джерельної бази 1991–2019 років засвідчив зростання інтересу дослідників до проблеми підготовки майбутніх фахівців залізничної галузі, що підтверджується появою праць, об'єктом дослідження яких є галузева освіта, зокрема залізнична.

Таким чином, вищезазначене дозволяє констатувати, що питання підготовки майбутніх залізничників у навчальних закладах Півдня України в радянський період та період незалежності України не розглядалося як проблема окремого дослідження, а тому потребує подальшого комплексного вивчення.

Література:

1. Батышев С. Я. Формирование квалифицированных рабочих кадров в СССР. М.: Экономика, 1971. 214 с.
2. Брокаренко К. К. Профессионально-техническое обучение на железнодорожном транспорте. Организация и методика. М.: Трансжелдориздат, 1959. 194 с.
3. Булгаков А. А. Профессионально-техническое образование в СССР на современном этапе. М.: Высшая школа, 1977. 309 с.
4. Веселов А. Н. Очерки по истории низшего профессионально-технического образование и подготовка рабочих кадров в РСФСР. М.: Высшая школа. 1961, 435 с.
5. Веселов А. Н. Профессионально-техническое образование в СССР. М.: Профтехиздат, 1961. 435 с.
6. Веселов А. Н. Среднее профессионально-техническое образование в дореволюционной России. М.: Трудрезервиздат, 1959. 120 с.
7. Веселов А. Н. Низшее профессионально-техническое образование в РСФСР. М.: Трудрезервиздат, 1955. 324 с.
8. Гусаров Б. П. Подготовка кадров на железнодорожном транспорте в 1900-1940 гг: учебное пособие. М.: МИИТ, 2009. 173 с.
9. Данилова О. І. Розвиток професійно-технічної освіти на Півдні України (1958-1998 рр.): монографія / за ред. І. Я. Жорової. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 243 с.
10. Загорский Б. М. Технический прогресс и социальное планирование на железнодорожном транспорте. М.: Транспорт, 1974. 318 с.
11. История железнодорожного транспорта России и Советского Союза. Т. 2: 1917–1945 гг. СПб.–М.: ОАО «Иван Федоров», 1997. 416 с.
12. История железнодорожного транспорта России. Т. 1 / под ред. Е. Я. Красковского и М. М. Уздина. СПб.–М.: АО «Иван Федоров», 1994. 335с.
13. История железнодорожного транспорта Советского Союза. Т. 3: 1945–1991 гг. М.: Московский государственный университет путей сообщения, 2004. 631 с.

14. Коваленко О. М. Відображення проблеми підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту в дисертаційних дослідженнях. *Współczesne trendy rozwoju edukacji i nauki w kontekście interdyscyplinarnym: materiały III Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej* (29-30 marca 2018 roku). Częstochowa – Uzhorod – Drohobycz: Posvit, 2018. С. 250–252.
15. Конов А. А. Подготовка технических кадров на железных дорогах Урала в 1956-1991 гг. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017. № 3(77). С. 86-91.
16. Ларин В. К. Подготовка специалистов среднего звена и квалифицированных рабочих для железнодорожного транспорта России в конце XIX-XX вв.: автореф. дис. ... канд. пед. наук:13.00.01. Курск, 1998. 32 с.
17. Очерки истории профессионально-технического образования в СССР / под. ред. С. Я. Батышева. М.: Педагогика, 1981. 352 с.
18. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР. Киев: Высшая школа, 1980. 220 с.
19. Пузанов М. Ф. Развитие форм и методов подготовки рабочих. М.: Высшая школа, 1967. 136 с.
20. Склярченко І. Науково-методичне і технічне забезпечення навчального процесу в закладах Міністерства шляхів сполучення в Україні у 1920-60 років XX століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 6. С. 180–189.
21. Склярченко І. Ю. Стан мережі навчальних закладів Міністерства шляхів сполучення в Україні у 1920–60 рр. XX ст. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 3. С. 130–135.
22. Склярченко І. Ю. Становлення і розвиток технічних училищ відомства шляхів сполучення в Україні в другій половині XIX – на початку XX століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 3. С. 305–311.
23. Хамуляк О. Й. Періодизація професійної підготовки фахівців залізничного транспорту в системі ПТНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. Вип. 28. С. 175–178.
24. Хамуляк О. Й. Сучасний стан професійної підготовки фахівців залізничного транспорту у професійно-технічних навчальних закладах України. *Молодь і ринок*. 2002. С. 170–172.
25. Хамуляк О. Й. Характеристика змісту професійної підготовки помічника машиніста локомотивів залізничного транспорту у ПТНЗ України (друга половина XX ст.). *Молодь і ринок*. 2012. № 5. С. 140–144.
26. Шаргун Т. О. Підготовка майбутніх фахівців залізничного транспорту в Україні (XIX – початок XX століття): монографія. Львів : СПОЛОМ, 2017. 447 с.
27. Шепелев И. А. Проблема повышения квалификации и подготовки новых кадров для железнодорожной отрасли СССР в условиях ее модернизации (1965-1985 гг.). *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017. № 4 (78). С. 223–226.

Kovalenko O. M.

HISTORIOGRAPHICAL SOURCES OF FUTURE RAILWAY WORKERS' TRAINING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF SOUTHERN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The article deals with the historiographical sources of future railway workers' training in the educational institutions of Southern Ukraine in the second half of the XX – beginning of the XXI century. The author analyses the historiography of the Soviet period and the period of independence of Ukraine. There are two groups among the historiographical sources of future railway workers' training: 1) the works that were published in 1950–1990, that is the Soviet period of the historiography; 2) the works of the period of independence of Ukraine (1991–2019).

The first group is divided into two parts: 1) the 50s-70s of XX century; 2) the end of the 70s – 90s of the twentieth century. Each group is characterized and it is proved that works of the first group related to vocational-technical and secondary special education were mostly published by representatives of pedagogical sciences. Furthermore, authors started to use archival materials that caused the creation of the first generalizing works on the history of vocational education. The second

part is characterized by the reinterpretation of the ways for the development of vocational, technical and secondary special education, which is caused by a number of legislative acts and regulations in this field. The works of that period paid attention to the content of training and improvement of professional training. There were works on the development of a network of educational institutions and the intensification of the educational process.

The second group is also divided into two groups: 1) 90s-2000s; 2) early 2000s – to the present. The author has revealed some features of the works of the first part in the second group mentioning a decrease in research interest in educational issues. But at the same time there were works researching the vocational education system not only at the state level but investigating regional peculiarities. The second part of works in this group is highly productive in issues related to the improvement of vocational education. There is considerable interest in the industry-specific vocational education.

The author makes a conclusion that the issue of future railway workers' training in educational institutions of Southern Ukraine in the Soviet period and the period of independence of Ukraine has not been studied as a problem of independent study, it needs a comprehensive investigation.

Key words: historiography of research, training of future specialists, South of Ukraine, educational institutions.

Дата надходження статті: «30» вересня 2019 р.

УДК 37.035.6(477) «1950/...»

Кульчицький В. Й.*

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У науковій статті розкриваються основні етапи становлення патріотичного виховання в школах України другої половини ХХ століття, а саме: перший (поч. 50-х років ХХ ст.); другий (1956-1964 рр.); третій (сер. 1960-х – поч. 1980-х рр.); четвертий (кін. 1980-х – 1991 рр.); п'ятий (90-ті рр. ХХ ст.). Розглянуті особливості та обґрунтовано взаємозв'язок кожного з виділених етапів становлення патріотичного виховання в зазначений історичний період. Визначаються структура і порядок організації патріотичного виховання в радянський період другої половини ХХ століття та в 90-ті роки минулого століття. Наголошується на тому, що у визначених перших трьох періодах, а також частково і в четвертому патріотичне виховання було складовою комуністичного виховання. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення патріотичного виховання учнівської молоді в досліджуваний період. Зосереджено увагу на тому, що зі зміною життя в державі наприкінці ХХ століття відбувся процес переорієнтації патріотизму (з комуністичного на гуманістичний). Узагальнено те, що в радянські часи патріотичне виховання школярів здійснювалося систематично й постійно. Із проголошенням незалежності освіта в Україні почала ґрунтуватися на засадах гуманізму, національного патріотизму та національної самосвідомості. Установлено, що заслуговують на відновлення, збереження та подальше використання в сучасних умовах розвитку української держави такі напрями роботи: надання учнівській молоді реальної можливості створювати свої об'єднання (клуби, товариства, гуртки); налагодження співпраці школи із сім'єю в реалізації питань патріотичного виховання особистості школяра; координація вільного часу учнівської молоді; організація педагогічно доцільної пошукової та краєзнавчої діяльності, а також суспільно-корисної праці школярів.

Ключові слова: патріотичне виховання, учнівська молодь, школа, етап, навчально-виховний процес, постанови, ідеологія, національний патріотизм.

Умови життя в Україні висувають перед освітою якісно нові завдання у сфері виховання дітей, розв'язання яких допоможе подолати існуючий формалізм у змісті

*© Кульчицький В. Й.